

Burde man have set krigen komme?

Vi har genlæst Putins taler fra tre årtier – og der tegner sig et mønster

At Vladimir Putin virkelig var parat til at invadere Ukraine har chokeret hele verden, men måske vi havde været knap så overraskede, hvis vi havde hørt efter, hvad han sagde. For lytter man til hans taler fra de seneste tre årtier, og tilsætter man blot en smule bagklogskab, virker invasionen nærmest som opfyldelsen af en profeti.

Skrevet af: Mikkel Vuorela og Otto Lerche Kristiansen | 19. marts 2022

<https://www.information.dk/moti/2022/03/burde-set-krigen-komme-genlaest-putins-taler-tre-aartier-tegner-moenster>

Det kom som en overraskelse for det meste af verden.

Den russiske invasion af Ukraine var en overraskelse i Rusland, hvor en krig ville føre til sanktioner og økonomisk nedgang. Den var en overraskelse i Europa, hvor man ikke havde set en krig i den størrelse siden Anden Verdenskrig, og den var en overraskelse i Ukraine, hvor man måske nok havde forventet et angreb i den østlige del, men ikke den invasion i fuld skala, som russerne indledte i slutningen af februar.

Mens russiske kampvogne, artilleri og forsyningstropper trængte over den ukrainske grænse fra både nord, syd og øst, stillede man sig overalt det samme spørgsmål: Hvorfor?

Personer med kendskab til Putin og det russiske styre har famlet efter et svar, men fire uger inde i krigen er det, som om vi ikke er kommet det meget nærmere.

Der er formentlig kun én person, som kender svaret. Men måske har han allerede givet det: Putins udtalelser gennem årene er veldokumenterede – alene på Kremls hjemmeside findes hundredvis af taler og optrædener – og hvis man begynder at læse hans egne tekster, kan man se, hvordan hans syn på centrale spørgsmål om Ruslands rolle i verden og forholdet til Vesten tidligt træder frem og peger frem imod krigen i dag.

Som Claus Mathiesen, studielektor ved Forsvarsakademiet og forhenværende forsvarsattaché i Ukraine, udtrykker det:

»Hvis man fra dag ét havde taget alt, hvad Putin sagde, for fuldkommen gode varer, så kunne man have set det komme.«

Så lad os i skæret fra bagklogskabens skarpe lygter se nærmere på, hvad det er for et verdensbillede, Putin har fremstillet over årene, og på den måde tegne et ideologisk portræt af manden gennem hans egne ord.

Vi begynder et godt stykke tid, før Putin besteg magtens øverste tinder, nemlig i årene umiddelbart efter Sovjetunionens sammenbrud, hvor han varetog posten som viceborgmester i Sankt Petersborg. Dengang sagde han, i en rundbordsamtale afholdt af den tyske Körber Stiftung:

»Glem ikke, at Rusland af hensyn til den offentlige sikkerhed og fred i Europa frivilligt afgav enorme territorier til de tidligere republikker i Sovjetunionen; inklusive de områder, der historisk set altid har tilhørt Rusland«

Vladimir Putin, konference i Sankt Petersborg, 1994

På disse relativt få linjer slår Putin to temaer an, som blev gennemgående i hans verdensanskuelse de følgende årtier – nemlig en stor interesse for Ruslands historie og ikke mindst, hvordan den kan legitimere, at Ruslands interesser rækker et godt stykke ud over landets grænser.

Claus Mathiesen fra Forsvarsakademiet hæfter sig særligt ved to ting i citatet. Det første er ordet 'frivilligt':

»Jo, Rusland var med til at indgå den aftale, der definitivt lagde unionen død,« medgiver han.

»Men det var jo ikke frivilligt. Det var en situation, hvor der ikke var andet at gøre.«

Opløsningen af Sovjetunionen foregik i en kulisse af økonomisk forfald, ideologisk ruin og løsrivelsestrang hos stærke nationale bevægelser, der kæmpede for at undslippe et russisk overherredømme.

Den anden påfaldende ting i citatet er derfor, at Putin taler om »områder, der historisk set altid har tilhørt Rusland«, siger Claus Mathiesen. For i en sådan betragtning er der ikke spor af hensyn til den befolkning, som rent faktisk bor i de områder. Ofte drejer det sig om erobrede områder, der har fungeret som en sikkerhedszone omkring moderlandet og som middel til økonomisk vinding for Rusland »uden skelen til, om der boede ukrainere, balttere, finner eller polakker de forskellige steder«, som Claus Mathiesen siger.

Dette korte citat siger således en hel del om Putins verdensbillede og er på sin vis temmelig ildevarslende.

»Det viser en fuldstændig alternativ forståelse af, hvad der rent faktisk foregik ved Sovjetunionens sammenbrud og en stærkt imperial forankring, der kun kan give kuldegysninger i dag,« siger Claus Mathiesen og anfører, at impulserne fra dengang nu synes »at være slået ud i lys lue«.

At Rusland har en særlig plads i verden, og at Ruslands interesser rækker langt ud over dets nationale grænser, er et genkommende tema i Putins taler – også i slutningen af 1990'erne og de tidlige 00'ere. I sin politiske programerklæring fra december 1999, fra lige før han overtog præsidentposten, fremgår det, at »troen på russisk storhed« er en kerneværdi for ham. Og i sin

tiltrædelsestale få uger senere talte han om myndighedernes forpligtelse til at beskytte russiske statsborgere overalt – »både inden for og uden for landets grænser«.

Putin på en pressekonference i 1995, dengang han var viceborgmester i Sankt Petersborg.

Charlotte Flindt Pedersen, der er direktør i Udenrigspolitisk Selskab og har en livslang interesse for Rusland, forklarer Vladimirs tankegang som byggende på en fortælling om den russiske verden, Russkij Mir, der strækker sig ud i lande som Ukraine, Belarus, Moldova, Kasakhstan og Baltikum – steder med betydelige russiske mindretal og russisksindede indbyggere.

Det er en idé, der er vævet tæt sammen med den russisk-ortodokse kirke, som Putin hurtigt omfavnede efter sin entré i Kreml. I den russiske verden er det politiske centrum Moskva, men det spirituelle centrum er Kyiv i Ukraine, forklarer hun. Det var i det gamle Kyivrige, at den russisk-ortodokse kirke opstod for over 1.000 år siden, og kirkens leder, patriark Kirill, har så sent som i 2019 kaldt Kyiv for alle russiske byers moder.

Putins historiesyn fremstår altså temmelig konsekvent gennem årene. Til gengæld kan man over tid iagttage store forandringer på et andet område, der er helt centralt i forhold til Ukraine-krigen i dag: forholdet til Vesten og NATO.

Tag denne udtalelse fra et møde med NATO's daværende generalsekretær Jaap de Hoop Scheffer i april 2004 – kort efter, at forsvarsalliancen med sin østudvidelse havde optaget syv nye lande, heriblandt de baltiske, der grænser direkte op til Rusland:

»Ethvert land har ret til at vælge den vej, som det anser for den mest effektive til at sikre sin egen sikkerhed. Og for det andet – og måske allervigtigst: Vi håber, at udvidelsen vil styrke tilliden i Europa og over hele verden, og at den vil blive et værktøj og en komponent i den internationale sikkerhed«

Vladimir Putin, tale om NATO's østudvidelse, 2004

Nok gjorde Putin det ved mødet klart, at han var modstander af udvidelsen, og at han anså NATO som forældet i forhold til tidens sikkerhedsproblemer, der var præget af krigen mod terror. Men han accepterede de østeuropæiske staters ret til selvbestemmelse og deres ønske om optagelse i alliancen, og han imødeså selv et samarbejde med NATO.

Alt det står i stærk kontrast til den Putin, vi kender i dag. Dengang fremstod den russiske præsident som en allieret i den store fælles kamp mod terrorisme.

Det gjorde måske, at der ikke blev lagt så meget vægt på den autoritære indenrigspolitiske linje, som han tidligt lagde for dagen i forbindelse med krigen i Tjetjenien og en gradvis udhuling af frihedsrettighederne.

»Vi valgte at se bort fra hans behandling af sit eget samfund, fordi det var belejligt,« siger Charlotte Flindt Pedersen.

»Rusland udviklede sig økonomisk, oliepengene strømmede ind, tingene blev bragt i orden, og Putin virkede som én, man kunne tale med. George W. Bush fortalte, at han havde kigget ham dybt i øjnene og set Putins sjæl.«

Den daværende britiske premierminister Tony Blair var også fuld af lovord om den nye præsident efter at have mødt ham i 2000.

»Hans vision om fremtiden er én, som vi ville være trygge ved,« sagde Blair, der i Putin så en mand, som kunne rydde op efter de turbulente russiske 1990'ere:

»Når han taler om et stærkt Rusland, mener han ikke 'styrke' på en truende måde, men på en måde, der betyder, at landet økonomisk og politisk formår at stå på egne ben, hvilket er et aldeles glimrende mål at have.«

Putins åbenhed over for Vesten led dog et afgørende knæk, da borgere i Ukraine mod slutningen af 2004 gik på gaden og krævede omvalg efter et præsidentvalg præget af fusk, og demonstranterne fik støtte fra landets højesteret. Den såkaldte Orange Revolution endte med, at Ruslands foretrukne præsidentkandidat efter et nyvalg måtte vige for en mere vestligt orienteret.

»Det er et kæmpe wake-up call for Putin,« siger Charlotte Flindt Pedersen.

Også andre forhold kan dog have spillet ind og medvirket til, at han efter den første håndfuld år som præsident ganske ændrede sit blik på Vesten, siger Claus Mathiesen fra Forsvarsakademiet.

I de første år var han søgende i forhold til Ruslands placering – han så forholdene an.

»Men der eksisterede allerede en solidt funderet lejr i Russisk politik, som i årevis entydigt havde sagt, at Rusland ikke skal være en allieret med nogen, ikke underkaste sig nogen, men være en stormagt i sig selv,« siger han.

»Min fornemmelse er, at den lejr fik overbevist Putin ret hurtigt.«

Men hvor samarbejdet mellem Rusland og Vesten i Vladimir Putins første præsidentperiode altså var relativt åbent, skærpede han faktisk i de samme år sin politiske historieskrivning:

»Sovjetunionens kollaps var en af århundredets største geopolitiske katastrofer«

Vladimir Putin, tale til nationen, 2005

Putin har ofte talt om Sovjets sammenbrud. Han har kaldt det et »ægte drama« for den russiske nation og en »opløsningsepidemi«. Men når den russiske præsident taler om Sovjetunionen, taler han ifølge professor ved Aarhus Universitet Jeremy Morris ikke kun om den politiske union af lande i det tidligere Østeuropa. Han taler nok så meget om fortiden og storheden.

»Som mange russere og mange i eliten begræder Putin tabet af national prestige. Men det skal vi adskille fra Sovjetunionen – det handler ikke om at genskabe Sovjet,« siger Jeremy Morris.

Det er mere et udtryk for et ønske om at genskabe den magt, som Rusland havde engang, og i den forbindelse kan han bruge fortællingen om Sovjet.

Derfor er Putins tale til nationen fra 2005, og ikke mindst hans beskrivelse af kollapset i 1991 som en katastrofe, central for at forstå den russiske præsidents verdensbillede.

Men læser man de næste par linjer i talen, forstår man ikke bare hans brug af fortiden, men også forbindelsen mellem den og de seneste ugers begivenheder i Ukraine, siger Jeremy Morris:

»For den russiske nation blev konsekvenserne dramatiske. Millioner af vores medborgere og landsmænd befandt sig nu uden for russisk territorium. Derudover spredte opløsningsepidemien sig til selve Rusland«

Vladimir Putin, tale til nationen, 2005

Efter unionens sammenbrud var befolkningen ikke længere sovjetborgere, men indbyggere i en række selvstændige lande; nogle var russere, mens andre var georgiere eller armenere, ukrainere eller hviderussere. En del uden for Rusland talte russisk og stammede måske fra landet, og derfor var de ifølge Putin at betragte som »landsmænd«. Men det er der »meget lidt eller slet ingen evidens for«, siger Jeremy Morris.

»Det er en stor misforståelse blandt eliten i Rusland, at de fleste ukrainere ventede på, at Rusland skulle komme og redde dem. Man bruger ordet 'landsmænd' til at retfærdiggøre interventioner i andre sovjetstater, og man bruger det på en måde, som ligner det internationale humanitære sprog for interventioner.«

Putin ankommer til sikkerhedskonferencen i München i 2007.

Mange af Vladimir Putins udenrigspolitiske taler handler ikke konkret om russisk sikkerhedspolitik, men snarere om alt det rundt om – om landets historie, om nationens storhed og om folkets bånd på tværs af grænserne i de østeuropæiske lande.

Men hans tale på sikkerhedskonferencen i München i 2007 er anderledes on point og markerede et opgør med en verden ledet af Vesten og NATO:

»Jeg mener, at det er åbenlyst, at NATO's udvidelse ikke handler om at modernisere alliancen eller om at skabe sikkerhed i Europa. Det er lige modsat, udvidelsen repræsenterer en alvorlig provokation, som ødelægger den gensidige tillid. Og vi må spørge: Mod hvem er denne ekspansion rettet?«

Vladimir Putin, ved sikkerhedskonferencen i München, 2007

Talen blev kaldt den »hårdeste til dato« fra Putin og et »substantielt chok« for Ruslands samarbejdspartnere i Vesten, ikke mindst på grund af Putins beskrivelse af den vestlige forsvarsalliance.

»Hvis vi begynder med ordet 'ekspansion',« siger Søren Liborius, tidligere pressechef for EU's repræsentation i Moskva og i dag chefkonsulent i EU's strategiske kommunikationsenhed, som arbejder med at modgå russisk desinformation.

»Der er en forskel på ekspansion og udvidelse. Ifølge Putin er NATO styret af et amerikansk ønske om for enhver pris at udvide NATO, og det sker ifølge ham på bekostning af Ruslands sikkerhed.«

I 2004 havde NATO som nævnt optaget syv nye medlemslande, og blandt dem var en række tidligere stater i Sovjetunionen og den gamle østblok. Det skete efter flere års forhandlinger om et medlemskab, som ifølge alliancen ville »styrke sikkerheden« i Europa og være et skridt på vejen mod det fælles mål om et kontinent forenet omkring »fred og fælles værdier«.

Men sådan så Putin ikke på det.

Selv om han umiddelbart efter østudvidelsen havde reageret afdæmpet, beskrev han nu udvidelsen som en »alvorlig provokation« – måske fordi Putin havde fået Ruslands økonomi på fode og nu var klar til at indlede et opgør, vurderer Forsvarsakademiets Claus Mathiesen.

På dette tidspunkt var der begyndt at indfinde sig en slags »bunkermentalitet« i Kreml, mener Søren Liborius:

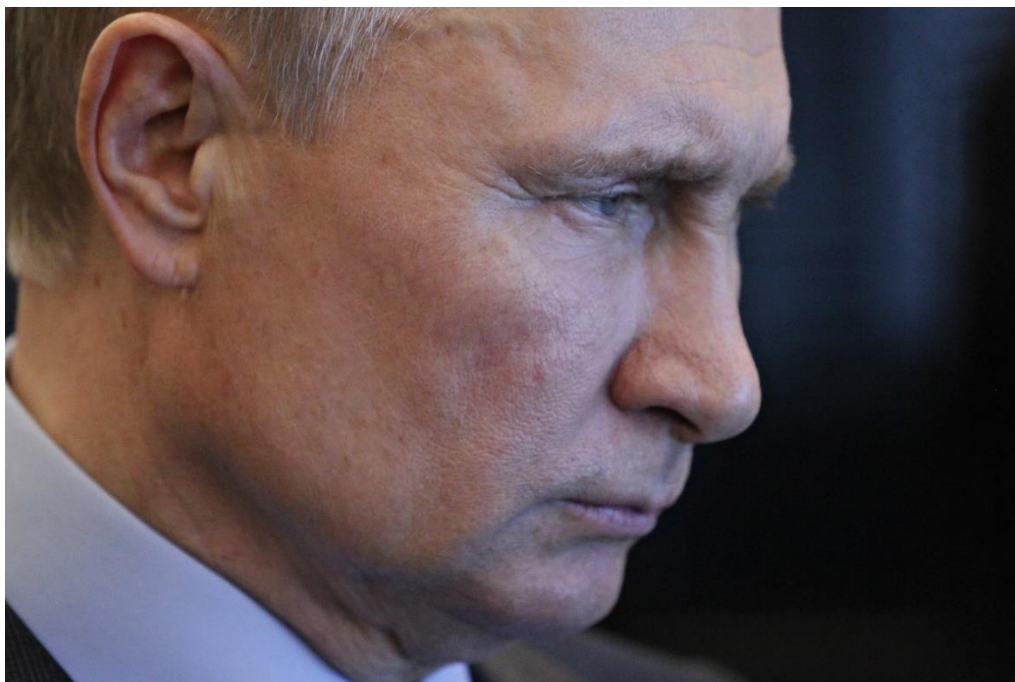
»Man sidder der i sin bunker og har en opfattelse af, at alle uden for har lyst til at plaffe én ned,« siger han.

NATO's udvidelse førte ikke alene til en mentalitetsændring i den russiske ledelse – den førte også til helt konkrete ændringer i forsvarspolitikken. I 2007 suspendede Rusland sin deltagelse i nedrustningsaftalen Conventional Armed Forces in Europe Treaty, som blev indgået i 1990 mellem NATO- og Warszawapagtlandene for at nedbringe antallet af våben. Suspenderingen førte blandt andet til, at det ikke var muligt at lave kontrolbesøg i Rusland i 2008, hvor landet opmarcherede tropper ved grænsen til Georgien som forberedelse til det, der skulle vise sig at blive Georgienkrigen.

»Derfor er 2007 så central,« siger Søren Liborius:

»Putin tager faktisk afsked med den europæiske sikkerhedsorden, det internationale regime af aftaler og normer for den orden, vi havde skabt i fællesskab.«

Den afsked blev der sat to fede streger under, da Rusland i 2014 annekterede et stykke af nabolandet Ukraines territorium. I forbindelse med Krim-annekteringen holdt Putin en tale, hvor han slog fast, at det ikke mindst var Vesten – og muligheden for et fremtidigt ukrainsk NATO-medlemskab – som havde tvunget Rusland til at handle: »De (Vesten og NATO, red.) forsøger konstant at trænge os op i en krog, fordi vi har et selvstændigt synspunkt,« understregede han.

Putin i januar 2020.

»Jeg er overbevist om, at Ukraine kun kan sikre sin suverænitet i samarbejde med Rusland. (...) Vi er ét folk. I dag vil disse ord måske blive opfattet af nogen med fjendtlighed. De kan opfattes på mange måder«

Vladimir Putin, fra essayet 'Om russernes og ukrainernes historiske enhed', 2021

I Putins taler ser man over årene nogle tydelige linjer.

Man kan tegne streger fra ord til ord og langsomt begynde at se en retning, for derefter at forbinde talerne år for år og betragte det hele som én sammenhængende tekst, hvor to store hovedlinjer træder frem: Den ene handler om Ruslands historiske plads i verden (som ifølge Putin er blevet for lille) og den anden om Vestens indflydelse (som er blevet for stor).

Men i løbet af de seneste år aftegner der sig en tredje linje.

I essayet »Om russernes og ukrainernes historiske enhed« fra 2021 gør Vladimir Putin det klart, at han anser russere og ukrainere for at være »ét folk« og de to lande for at være en del af det samme »historiske og åndelige område«.

»Vi må kigge tilbage i historien for at forstå nutiden og fremtiden,« skriver han blandt andet.

Hvilket han åbenbart mente temmelig bogstaveligt. I hvert fald kan essayet ifølge flere af de eksperter, vi har talt med, ses som den historiske og moralske begrundelse for invasionen af Ukraine.

»Tag ordet suverænitet,« siger professor Jeremy Morris fra Aarhus Universitet:

»Det anerkendes ikke, at Ukraine er en selvstændig stat, og man ser dermed, at der her er en plan om på den ene eller anden måde at opløse den ukrainske stat.«

Essayet blev uddelt til alle russiske soldater, som blandt andet kunne læse, at ukrainere og russere i mere end 1.000 år havde haft det samme sprog og den samme kirke og derfor burde se sig selv som ét folk.

»Vi rystede på hovedet og sagde: 'Han er jo helt galt på den',« siger Søren Liborius fra EU's strategiske kommunikationsenhed om sin og andre vestlige iagttageres reaktion:

»Det er en perlerække af ting, der peger direkte frem til, at Putin overhovedet ikke ser Ukraine som et land. Han betragter dem, der sidder i Kyiv, som en kommunalbestyrelse, der skal underordne sig statsmagten, og de har ingen moralsk eller statslig ret til at være dem, de er.«

Der er ifølge Søren Liborius den forskruede historiske begrundelse for at gå i krig. Man kan ikke »bare« slippe af sted med som russisk leder at sige: Vi skal lave en invasion.

»Man er nødt til at have en historisk legitimitet – og det forsøger man at skabe her.«

Det historiske spor videreføres og radikaliseres yderligere op til krigsudbruddet i år, hvor Putin tre dage inden sit angreb holdt en længere tale, der indledtes med en udlægning af Ukraines historie, hvor landet fremstilles som en konstruktion opfundet af Vladimir Lenin og dybest set en fejltagelse.

Da krigen blev sat i gang tre dage senere, holdt Putin endnu en tale, og den handlede primært om sikkerhedspolitik: NATO skal ikke have fodfæste i Ruslands nærområder – vores historiske områder, som Putin kalder dem:

»For vores land er det et spørgsmål om liv eller død, om vores historiske fremtid som nation. Det er ingen overdrivelse; det er et faktum. Det er ikke bare en helt reel trussel mod vores interesser, men mod eksistensen af vores stat og dens suverænitet. Det er den røde linje, som vi har talt om ved talrige lejligheder. De har overskredet den«

Vladimir Putin, tale til nationen den 24. februar 2022 i forbindelse med angrebet på Ukraine

For Claus Mathiesen fra Forsvarsakademiet viser Putins taler op til krigsudbruddet, at det er den opfattede trussel om et ukrainsk NATO-medlemskab, der er den primære drivkraft bag Ruslands invasion. Mere end noget andet bunder Putins fremstilling af Ukraines historie altså i militærstrategiske hensyn.

Men det betyder ikke, at Putins imperiale visioner bliver sekundære – tværtimod.

»Det militærstrategiske og det imperiale går hånd i hånd. Det er en forudsætning for at realisere den imperiale idé, at man har det militærstrategiske på plads. De to ting følges ganske nøje ad,« siger han.

»Du kan ikke være et imperium og have et Ukraine, som er NATO-medlem. I russisk optik er de to ting uforenelige.«